

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 02.07.2025

Kabul / Accepted: 09.09.2025

Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.55666/folklor.1732647

KIBRIS'TA ARAPLARA SATILAN TÜRK KIZLARI MESELESİ VE EDEBÎ ESERLERE YANSIMASI

Osman YILDIZ*

Öz

1571'den 1930'a kadar geçen sürede Kıbrıs'ta yaşayan çoğu Türklerin yaptıkları evliliklerde aradıkları ölçülerin başında tarafların Müslüman olması gelir. Bu ölçüye göre Müslüman bir Arap ile bir Türk'ün evlenmesinde hiçbir sakınca yoktur. Başlangıçta Müslüman evliliği olarak kabul gören bu evlilikler, bir müddet sonra hissedilir şekilde artar. Bunda da en büyük etken, Birinci Dünya Savaşı'nın Ada Türkleri üzerindeki olumsuz etkileridir. Yoksulluğun hüküm sürdüğü bu dönemde, bazı Türk aileleri kızlarını para karşılığında Araplarla evlendirmeye başlar. Bazı aracı şahıslar ve acenteler de devreye girerek işi ticari hale sokarlar. Giderek artan bu durum karşısında Kıbrıs Türk aydınlarının bir kısmı rahatsızlıklarını dile getirmeye başlar. Konuyla ilgili ilk rahatsızlık, 23 Ağustos 1932'de Söz gazetesine yansır. Bunu daha birçok yazı takip eder. 1938'de İsmet Konur, Kıbrıs Türkleri adlı kitabının bir bölümünü Kıbrıs'ta Araplara "satılan" Türk kızlarına ayırır. Türkiye'de basılan kitabın Kıbrıs'a girişi yasaklanır. Bu şekilde Araplara "satılan" kızlar meselesi, Kıbrıs Türkleri arasında siyasi bir iç çekişmenin malzemesi haline gelir. Özellikle Evkaf ve Kavanin seçimlerinde karşılıklı suçlamalar olur. 1945'te Mustafa Bitirim'in broşürünün yayımlanması gerilimi daha da artırır. Bu döneme kadar yazılan kaynakların çoğunda Araplarla Türk kızlarının evlilikleri "satmak" şeklinde ifade edildiği için daha sonra yazılan eserlerin çoğunda da bu tanım kabul görür. Konu, 1986'dan itibaren roman ve hikâyelere de yansır. Kolektif belleğin bir yansıması durumunda olan bu eserlerin çoğu, yazılan ilk kaynakların etkisindedir. Gerek konuyla ilgili yazılan edebî eserlerde gerekse araştırma kaynaklarında konu ele alınırken birbirinin tekrarı durumuna düştükleri de olur. Günümüze gelindiğinde ilkin yüzlerle ifade edilen bu evliliklerin sayısı, abartılarak dokuz binlere ulaşır. Bu tekrarlar ve abartılar internet üzerinden de işlenir. Bu işleniş esnasında oluşturulan olumsuz imajlar vasıtasıyla olumsuz algılar da artar. Konunun işleniş şekli, zamanla Kıbrıs Türk halkının vicdanını ve millî gururunu incitir niteliktedir. Dolayısıyla meselenin arşiv kaynaklarından detaylı bir şekilde taranarak, tüm gerçeğiyle açığa çıkartılmasında yarar vardır. Bu çalışmada oluşturulan bu imajların, ilk kaynaklardan günümüze kadar hangi süreç dahilinde işlendiği tespit edilirken özellikle edebî eserlere yansıması, olay örgüsü çerçevesinde ele alınarak değerlendirilecektir. Bu açıdan romanları ve hikâyeleri edebî kılan diğer unsurlara fazlaca temas edilmeyecektir.

Anahtar Kelimeler: Filistinlilerle Evlilik, Araplara Kız Satma, Kıbrıs Türk Edebiyatı, Kolektif Bellek, Olumsuz İmaj

* Prof. Dr., Girne Amerikan Üniversitesi, Beşerî Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Girne/Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, osmanyildiz@gau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3162-6570

THE ISSUE OF TURKISH GIRLS SOLD TO ARABS IN CYPRUS AND ITS REFLECTION IN LITERARY WORKS

Abstract

Between 1571 and 1930, one of the primary criteria sought in marriages among the majority of Turks living in Cyprus was that both parties be Muslim. According to this criterion, there was no objection to the marriage of a Muslim Arab and a Turk. Initially regarded as Muslim marriages, the unions between Arabs and Turkish girls began to noticeably increase over time. The main factor behind this rise was the negative impact of World War I on the Turkish population of the island. During this period, marked by widespread poverty, some Turkish families began to marry off their daughters to Arabs in exchange for money. Certain intermediaries and agencies commercialized this practice. As this situation escalated, some Turkish intellectuals in Cyprus began voicing their discomfort. The first sign of discontent on the matter appeared in the newspaper *Söz* on August 23, 1932. This was followed by numerous other articles. In 1938, İsmet Konur dedicated a chapter of his book *Kıbrıs Türkleri* (The Turks of Cyprus) to Turkish girls in Cyprus being sold to Arabs. Although the book, which was published in Turkey, was banned from entering Cyprus, it was distributed secretly. In this way, the issue of girls being sold to Arabs became a subject of political contention among the Turkish Cypriots. Mutual accusations intensified particularly during the Evkaf and Kavanin elections. The publication of a pamphlet by Mustafa Bitirim in 1945 further heightened this tension. Since most sources written during this period referred to the marriages between Arabs and Turkish girls as “sales,” this terminology was later adopted by many subsequent works as well. From 1986 onward, the issue also began to be reflected in novels and short stories. These works, which can be seen as reflections of collective memory, were largely influenced by the initial sources. In both the literary works and research materials on the topic, repetitions often occurred. In recent times, the number of such marriages, originally expressed in the hundreds, has been exaggerated to as many as nine thousand. These repetitions and exaggerations have also been propagated through the internet. Over time, the issue has come to wound the conscience and national pride of the Turkish Cypriot people, while some of the images created around it have led to negative perceptions. As such, this topic continues to cause deepening wounds in the conscience of the Turkish Cypriot community and has become something that injures their national pride. It would be beneficial to thoroughly investigate the issue using archival sources to uncover the full truth. In this study, while identifying how these constructed images have been processed from the earliest sources to the present day, particular attention will be given to their reflections in literary works, examined within the framework of plot structure. For this reason, other elements that make novels and stories literary works will not be discussed in depth.

Keywords: Marriage With Palestinians, Selling Girls to Arabs, Turkish Cypriot Literature, Collective Memory, Negative Image

Giriş

Yirminci yüzyılın önemli çalışmalarından biri de kolektif bellek araştırmalarıdır. Buna göre kitlelerin geçmişte yaşadığı olaylar, değişen zaman katmanlarında farklı şekillere dönüşür ya da kolektif bilinç altına itilir. Özellikle toplumda travma yaratan olaylar üzerinden bu durumu tespit etmek mümkündür. Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamiklerini değerlendiren Michael Schudson, “geçmişteki bir olay ya da anımsanan bir deneyim bütün katılımcılar için gerçekten de farklı bir olay ya da deneyim anlamına” geldiğini ifade eder (Schudson, 2007: 179). Ona göre Amerikan hükümeti ile Kızılderililer arasında yaşanan olayları ulus kurma ya da ırkçılık tarihinin bir parçası olarak hikâye etmek mümkündür. Çünkü bellek, “seçerken ve tahrif ederken güncel çıkarlara hizmet” etmeye de imkân sağlar (Schudson, 2007: 184).

Maurice Halbwachs, her kolektif bilincin hatırlama yeteneğine sahip olduğunu belirtir (2007: 73). Ona göre bu hatırlama, zaman katmanları arasında birçok yönüyle şekil değiştirerek açığa çıkar. Bu durumu Halbwachs’ın değerlendirmelerinden hareketle Münir Göle; “zaman içinde, anıyı şimdiye taşıyan bağ gevşer ve kopar” şeklinde özetler (Göle, 2007: 29).

Kıbrıs’ta Araplara kız satma meselesi, kolektif bellek çalışmalarına örneklik edecek niteliktedir. Birinci Dünya Savaşı’nın olumsuz etkilerini yoğun bir şekilde yaşayan Kıbrıs Türkleri, etnik aidiyet olarak Osmanlıya bağlı olmakla birlikte İngiltere idaresi altındadır. Böylesi bir çıkmazda çaresiz kalan birçok Türk, kızlarını belirli bir ücret karşılığında Araplarla evlendirmek zorunda kalır. Zamanla bu durum, toplumda utanç kaynağına dönüşür. İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar devam eden bu sürecin sonunda yüzlerce Türk kızı Arap tacirlere satılmıştır.

Kıbrıs Türk toplumunun yaklaşık yüz yıl önce yaşadığı bu utanç, bir müddet sonra görmemezlikten gelinen ya da unutulmuşlar arasına girer. Ancak bu unutuş, 1986’da toplumsal yüzleşmenin ilk örneği olarak bir edebî eserle kendini açığa vurur. Hatırlanışın başlangıcı olan bu eseri başkaca hikâyeler, romanlar ve araştırma eserleri takip eder. Bu çalışmaların bir kısmı birbirinin tekrarı durumunda olurken özellikle edebî eserlerde, yeni ilaveler yapıldığı görülür. Yaşanan utanç, bu edebî eserlerin bir kısmında tahammül edilebilir bir şekle sokulurken bir kısmında da güncel çıkarlara hizmet edecek şekle dönüştürülür. Dolayısıyla bu dönüşümü ve değişimi tespit etmek için ilkin tarihsel kaynakları değerlendirmek ve daha sonra da hatırlanışın başlangıcı olan 1986’dan günümüze yazılan edebî ve araştırma eserlerini konu bağlamında incelemek gerekir.

1. Araplara Kız Satma Meselesi ve İlk Kaynaklar

Kıbrıs’ta Araplara kız vermenin bir sorun olmaya başlaması, birçok kaynaktan 1930’lar şeklinde tarihlendirilir. Bu tarihi, *Söz* gazetesinin 23 Ağustos 1932’de yayımlanan *Endişeli Fikirler ve Tehlikeli İşler* başlıklı yazıdan hareketle netleştirmek mümkündür. Yazıda, “birkaç aydan beri Suriye ve Filistin’den Müslüman bazı Araplar... birkaç arşın basma, bir iki lira mukabilinde birer Türk kızı alıyorlar ve dönüp gidiyorlar” denilerek işlemin gayr-ı resmî oluşuna dikkat çekilir (Cahit, 2011: 70). Nitekim aynı gazetenin 20 Nisan 1934 tarihli sayısında yer alan *Kadın Ticareti* başlıklı yazıda, son iki yıl içerisinde “Kıbrıs’tan Filistin’e yüzlerce Türk kızı ihraç edilmiştir” denilmesi de bu tarihle uyumludur (Cahit, 2011: 71).

Neriman Cahit’in *Araplara Satılan Kızlarımız* adlı kitabında yer alan resmî yazışmalardan biri de bu tarihi doğrular niteliktedir. Magosa ve Larnaka Kazâları Mahkeme-i Şer’iyesinin Evkaf Murahhaslıklarına gönderdiği 26 Ağustos (1)935 tarihli yazıda Filistin ve Suriye Araplarının Kıbrıs kızlarıyla yaptığı evliliklere dair rakamlar verilirken başlangıç tarihi de belirtilir: “20 Teşrîn-i evvel 932 tarihinden iş bu mektup tarihine kadar 48 adet Mağusa Kazâsı için ve 74 adet dahi Larnaka kazası için -ki cem’an 122 adet- izinname isdar olunmuş...” (Cahit, 2011: 190). Sadece iki kazâ için üç yılda 122 adet evlilik izninin çıkması rakamın büyüklüğünü gösterir.

Mehmet Fikri, 7 Kânûn-ı Sâni (Ocak) 1935’te *Haber* gazetesinde yer alan *Kızlarımızı Niçin Satıyoruz* başlıklı yazısında “memleketimizde maişet (geçim) darlığı halkımızın dörtte üç buçuğunun belini bükmektedir” diyerek dönemin ekonomik zorluklarına dikkat çeker (Cahit, 2011: 67).

Neriman Cahit’in kitabında, konuyla ilgili birçok arşiv belgesi de vardır. Bu belgeler, Evkaf ve Şer’iyye Mahkemeleri ile İngiliz Sömürge yönetimi arasındaki yazışmalardan oluşur. Bu

yazışmalarda evlenecek kızlar için 16 yaş sınırı, boşanmaları halinde geri dönüş için 50 pound alınması, erkeğin eşini geçindirecek durumu ve temiz kâğıdı (karakter belgesi) gibi kriterler yer alır. Ancak alınan tedbirlerin yeterli olmadığı, 1938'de İsmet Konur'un ve 1945'te Mustafa Bitirim'in konuyu gündeme getirmesiyle anlaşılır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı sosyal ve ekonomik sıkıntılar, bu evliliklerin daha da artmasına neden olur.

Bu evlilikler, 1948 – 49 yıllarında Filistinlilerin Siyonistler tarafından yurtlarından edilmesi sonucu kendiliğinden bitter (Gürkan, 1986: 171).

Araplara Türk kızlarının satılması meselesi dönemin siyasi çekişmelerinin de odağıdır. İsmet Konur'un 1938'de İstanbul'da bastırdığı *Kıbrıs Türkleri* başlıklı kitabı, Kıbrıs'ta bazı çevreleri rahatsız eder. Yazar, *Menşe, Dil, Nüfus* başlığı altında adadaki Türk nüfusun azalışına dikkat çekerken Araplara “satılan” Türk kızları konusuna da temas eder. Yaklaşık iki sayfa tutan bu temas, aslında yeni değildir. Daha önceleri *Söz* gazetesinde ifade edilenlerin altı yıl sonra tekrarlanmasından ibarettir: “Adanın hemen her tarafından birçok Türk kızları güzelliklerine ve tahsil derecelerine göre muhtelif fiyatlarla ve komisyoncular vasıtasıyla Suriye ve Filistin'den gelen Araplara satılmakta ve ufak bir nikâh merasiminden sonra Arap kocaları tarafından muhtelif Arap memleketlerine nakil olunmaktadır” (Konur, 1938: 27).

Kitapta, 31 Ağustos 1933 *Söz* gazetesinde çıkan *Evlenme Acenti* başlıklı ilan ve Yafa'da çıkan *Camiatü'l-İslamiye* gazetesindeki ilan da alıntılanır: “Larnaka'da Büyük Cami yakınında Kudüslü Azmi Efendi bir yazıhane açmış ve Kıbrıs'tan kız almak isteyen Arap gençlerinin evlenme işlerini kolaylaştırmak için tertibat almıştır” (Konur, 1938: 28).

Resmî yazışmalara normal evlilik olarak geçen meselenin İsmet Konur tarafından Türkiye'de bastırdığı bir kitap vesilesiyle “satmak” şeklinde yeniden gündeme getirmesi rahatsızlık yaratır. Evkaf ve Kavanin seçimleri öncesi, meselenin dinî çerçeveden çıkartılıp millî hassasiyetler noktasına taşınması bu rahatsızlığın ana sebebidir.

Kıbrıs Türkleri kitabının yarattığı rahatsızlık, bir müddet sonra başka bir kaynakla da alevlenir. Bu kaynak, Mustafa Bitirim'in *Biz Kızlarımız ve Araplar- Aman Ne Oluyoruz?* başlıklı 16 sayfalık broşürüdür.

Kıbrıs Türkleri kitabının varlığını *Yücel* mecmuasındaki ilan vasıtasıyla öğrenen Bitirim, ilgili metni yeni basılmış gibi broşürüne alır: “Kıbrıs Türkleri isimli kitap çıkmıştır. Bu kitapla Kıbrıs Türklerinin adetlerini, yaşayış tarzlarını, mevzii hükümetin idari şeklini ve son zamanlarda dışarıdan gelen Araplara kızlarını merkez satar gibi sattıklarını okuyacaksınız” (Bitirim, 1945: 10).

Bitirim'in, yaklaşık yedi yıl evvel basılan kitabı henüz temin ettiği anlaşılmaktadır. Yazarın Evkaf İdaresi ile arasındaki kavgayı yeniymiş gibi aktarır: “*Evkaf idaresine amansızca vuruyor. Köy ve köylülerin vaziyetini anlatıyor. Hatta Halit Arap'ın ve Eynalı Mustafa'nın Türkülerine kadar her şey var. Araplara verdiğimiz kızlardan bahseden sayfayı buluyorum...*” (Bitirim, 1945: 10).

Broşüründe İsmet Konur'un kitabının adaya girişinin yasaklandığını belirten Bitirim, Kavanin seçimleri esnasında Necati Özkan'ın bu kitabı “cebinde yahut da elinde güllaç tepsisi gibi” taşıdığından bahseder (Bitirim, 1945: 12). Nitekim 18 Ekim 1938 tarihli *Söz* gazetesinde; “cuma günü neşredilen Resmî Gazete'de ilan edildiğine göre, Türkiye'de basılıp neşredilen Kıbrıs Türkleri adındaki kitabın adımıza idhâli kati surette yasak edilmiştir” bilgisi yer alır (URL-1).

Broşürde Kıbrıs askerlerinin Filistin'den gönderdiği mektuplar da dikkat çeker. 20 Ağustos 1944 tarihli ilk mektup, Mehmet Nabi isimli bir askere aittir. Mektubunda Mehmet Nabi; “Yafa'da Kıbrıslı bir kızı kocası Arap'ın kerhaneye götürüp” sattığını, kocasının evde ayrıca iki karısının olduğunu, “yine geçenlerde Yafa civarlarında Yazur adında bir köyde” kendi köyüne ait Kıbrıslı bir kızın bulunduğunu işittiğini, kızı bulmak için köye gittiğini “nihayet aklının sığmayacağı kadar pis ve sinek dolu, yarı tenekelerden ve yarı sıvalı bir kulübede aklını kaybetmiş hâlde kızı” gördüğünü belirtir (Bitirim, 1945: 8). İkinci mektup, 21 Ağustos 1945 tarihinde Filistin'den gönderilmiş olan Koufleros Georgios isimli Rum askerine aittir. O, mektubunda “burada rastladığımız Türk kızlarına ağıladık, vaziyetleri cidden çok perişandır” der (Bitirim, 1945: 9).

Bu mektupların altında yer alan tarihler, broşürün basım tarihi olan 30 Ağustos 1945 tarihine çok yakındır. “1942-43 senelerinde Kıbrıs Alayında Mısır Suriye ve bilhassa Filistin’de müteaddit bölüklerde kâtiplik ve tercümanlık” ettiğini belirten yazarın kendisine ulaşan mektupları aceleyle broşür haline getirdiği anlaşılmaktadır. Broşüründeki yazım hataları, katiplik yapan birisi için oldukça fazladır. Ayrıca broşürün özensiz basımı da işin aceleye getirildiğini doğrular niteliktedir. Bitirim, broşüründeki bu kusurları baskı aşamasında yaşanan zorluklara bağlarken Kıbrıs basını elinde tutanlar tarafından engellendiğini de iddia eder:

“Filistinli Abdullah Nişat isminde bir Arap, karı yüzünden içki ile vapur sarhoşu olup da istifra etmek isterken kontrol ve muvazenesini kullanamayarak, al aşağı bohça gibi pencereden diklemesine, kendisini atıvermesi üzerine ‘Karı Yolunda’ başlıklı yazmış olduğum makalemi, halkın en müzmin dertlerine kadar operatörlük iddiasında bulunan, bizlere de aynı hissi bırakmak isteyen Halkın Sesi gazetesinin mezkûr yazımı neşretmemesi o zamanda şevkimi kırmıştı” (Bitirim, 1945: 3).

Bitirim’in *Halkın Sesi* gazetesini hedef alması politik nedenlere dayanır. 1942’de Kıbrıs Alayı’na yazılan Bitirim, Mısır, Suriye ve Filistin’de mütercim olarak bulunur. Hayatı hakkında pek fazla bilgi bulunmayan Mustafa’nın kişiliği ile ilgili ayrıntılar, arkadaşı Nevzat’ın anlatımlarında mevcuttur. Kendisine Araplardan ve Yahudilerden hoşlanmadığını söyleyen Bitirim hakkında Nevzat; “eksantrik fikirleri olan, bu fikirlerini gazetelere gönderdiği bombastik yazılar ile dile getiren bir arkadaştı” der (Yaşın, 1997: 100). Bu hatıraların devamında Mustafa Bitirim’in askerliği esnasında Kıbrıslı kızların Araplara satılmasıyla ilgili tespitlerinin birer duyumdan ibaret olduğu da anlaşılır. Bitirim, izin için Kıbrıs’a gelen iki askerden Kudüs’te bulunduğu esnada tanıştığı Tüccar Hüseyin Efendi’nin bir mektubunu alır. Bitirim, meseleyi Dr. Fazıl Küçük’e açtığında oyalandığını düşünür: “Yazdığım iki makaleyi Halkın Sesi gazetesinde yayınlamak için Dr. Fazıl Küçük’e götürmüştüm. ‘Olur yayınlarız’ dediği hâlde, yayınlamadı” (Yaşın, 1997: 113, 115).

Oysa broşürden önce ve sonra *Halkın Sesi* gazetesinde Araplara kız satılmasıyla ilgili yazılar mevcuttur. Gazete’nin 16 Ağustos 1945, 4 Ocak 1946 ve 13 Ocak 1946’da Ahmet Yavuz’un *Günün Cıvılları* başlığı altında köşe yazıları çıkar (Cahit, 2011: 73-78). Bitirim’in bir şekilde tartışmaların odağına Dr. Fazıl Küçük’ü de çekmek istediği anlaşılmaktadır.

2. 1986 Sonrası Kaynaklar

Araplara kız satma meselesi, 1950’den 1985’e kadar geçen sürede suskunluk devresine girer. Bundan sonra birçok roman, hikâye, anı, röportaj ve makale yayımlanır. Bunun nedeni, 1983’te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte Ada Türklüğünün kendi geçmişiyle yüzleşme imkânı bulmasıdır.

Neriman Cahit’in *Araplara Satılan Kızlarımız* kitabı hariç, edebî ve araştırma eserlerinin çoğu İsmet Konur’u ve Mustafa Bitirim’i referans alır. Haşmet Gürkan’ın *Bir Zamanlar Kıbrıs’ta* başlıklı kitabı, Bitirim’in broşürüne (1986: 164); Haşim Altan’ın *Kıbrıs’ta Rumlaştırma Hareketleri* başlıklı kitabının ilgili bölümü, İsmet Konur’un kitabına dayanır. Haşim Altan, bu alıntılardan hareketle, meseleyi İngilizlerin Türk nüfusunu azaltmaya yönelik bir politikası olarak değerlendirir (2003: 126, 127).

2009’da Cemay Müezzini Onalt, *İngiliz Dönemi’nde Araplara Verilen Kızlar* başlıklı kitabında diğer kaynakların aksine “satmak” kelimesi yerine “vermek” kelimesini kullanır. O, Araplara kız verilmesinin nedenini yoksulluğa bağlayanlar arasındadır. Aynı gerekçe, Ulvi Keser’in *Acı, Gözyaşı, Ezgi Nazife’nin Hayatı* adlı kitabında da mevcuttur. O, meseleyi Birinci ve İkinci Dünya Savaşı’nın bir sonucu olarak görür (Keser, 2017, 27-29).

3. Konunun Edebî Eserlere Yansıması

Kıbrıslı Türk kızlarının Araplara satılması, 1986’dan itibaren edebî eserlerin de konusu hâline gelir. Sabahattin İsmail’in *Savaşların Gölgesinde* romanı bu tarihte basılır. Bundan iki yıl sonra Akrep Mizah dergisinde Ulus İrkad’ın *Mektup*; 1993’te Özden Selenge’nin *Fincandaki Kraliçe*; 2002’de Neşe Yaşın’ın *Üzgün Kızların Tarihi* başlıklı hikâyeleri; 2005’te Bekir Kara’nın *Aşklar – Acılar – Çocuklar ve Torunlar* adlı romanı ve 2023’te Ülkü Demiray’ın *Cümbezin Kızı* başlıklı romanı yayımlanır.

3.1. Hikâyeler

Cemay Onalt, Ali Nesimi'nin *Kıbrıs Türk Edebiyatında Sosyal Konular* adlı eserinde 1986 yılına kadar işlenen konular arasında Araplara kız verilmesi olayına değinen hiçbir halk edebiyatı ürününe rastlanmadığını belirtir (Müezzın, 2009, 86). Nitekim *Kıbrıs Türk Hiciv Şiiri Antolojisi (1834 -2004)* incelendiğinde de tek bir hiciv örneği görülmez (Atun, 2005). Araplara kız satılması, adeta toplumsal hafızanın hatırlamayı reddettiği konular arasında gibidir.

Neşe Yaşın'ın *Şiirle Hatırlamak* adlı eseri, Kıbrıs'ta kolektif bellek kaybına dair meseleleri irdeleyen önemli bir eserdir. Yazar, “kolektif olarak anımsanan ‘bizim hikâyemiz’ kendisiyle rahat uyuyacağımız bir hikâye olmalıdır” diyerek “kolektif hatıralarımızdan oluşan yakın tarih anlatımızdaki olay örgüsünü kurarken onu kendi çıkarlarımız ve gelecek projemiz için uygun bir biçimde düzenler, dolayısıyla çarpıtırız” der (Yaşın, 2013: 15). Edebî eserlerin doğal yapısına uygun bu tanım, Araplarla evlenen kızlar için de geçerlidir. Yazarın *Üzgün Kızların Tarihi* başlıklı hikâyesi, itiraf ederek rahatlatma eylemini gerçekleştirmeye yöneliktir. Yazarın birer itiraf olarak sunduğu hikâyeleri; “Küçük bir kızken dinlediği ilk masaldan itibaren anlatının büyümesine kapılan bir kadınla” ilgilidir (5)¹. Bu hikâyeler arasında *Aşk Üzerine Bir Metin* başlıklı hikâyesi, kimlik karmaşası yaşayan Kıbrıslı Türk kızlarının “belki de” diyerek kendisinin ne olduğunu sorgulamasına dairdir. Yazar, “belki de” girişiyle başlayan cümlelerini; kendisini köylü bir kız, lir çalan bir prenses, Osmanlı askerleri için Anadolu'dan toplanan sürgün bir gelin ya da papazın kızı veya İngiliz Valisinin surlar dışına attığı aç susuz bir fahişe olarak tanımlayan cümleler getirirken konuyla alakalı olarak “Araplara satılıp Filistin'e götürülen, gözleri korkuyla açılmış, kaderin kollarında baygın, göğsüne kederin verem mikrobi düşmüş bir Müslüman kızdım ve imkânsız, karanlık bir hayal içinde seni severdim” der (Yaşın, 2002: 152).

Özden Selenge'nin 1993'te yazdığı *Fincandaki Kraliçe*'de yer alan *Bir Varmış Bir Yokmuş* hikâyesi de geçmişle hesaplaşmayı içerir. Zehra adlı yaşlı bir nine, torunlarına Filistinli bir Arap'a satılan Ayşe'nin hikâyesini anlatır. Yedisi erkek on kardeşli yoksul bir ailenin en küçük kızı olan Zehra, ağabeyleri tarafından el üstünde tutulur. Zehra'ya bir panayır gezisinde ağabeyi, bir kutu bisküvi alır. Zehra, eve geldiğinde ablalarının karşısında bisküvileri çatlatırcasına yer. Ancak onun bu çocuksu davranışı vicdanını yaralayan bir anıya dönüşecektir. Bundan bir ay sonra Aşaba'sı bir Arap'la evlendirilir: “Bir avuç sarı altın liraya gitmişti abası. On yedi yaşında... Güzel yürüyüşlü, kırlangıç süzülüşlü abası... Gitmişti iri yarı, kara suratlı pis dişli bir Arap'ın ardından yürüye yürüye. Çok uzakmış o Arap'ın yeri... Hiçbir haber alamadılar, bilemediler yerini yurdunu” (90). Zehra Ninenin anlattığı bu hikâyeyi masal sanan çocuklar, uyuklayan ninelerine gülerler. Hikâyede, bir türkünün sözleri de konuya uyarlanır: “Beşparmak dağı sıra / Ayşe'm gider Mısır'a belki böyle değildi bu türkü ama kendi hep böyle mırıldanırdı” (89).

Ulus Irkad, *Akrep Mizah* dergisinde yayımlanan *Mektup* başlıklı hikâyesinde, Araplara kız satma ile ilgili farklı bir yaklaşım sergiler. Hikâyede Ayşe Hanım'ın kapısının altından atılan mektup kırk sene önce bir Arap'a satılan Fatma'ya aittir. Ayşe, sevinçle mektubu Fatma'nın yakınlarına verirken ummadığı bir cevapla karşılaşır. Yazar, Kıbrıslı Türk kızlarının Ada'ya dönüşü halinde yaşanacak sosyal sorunlardan birini mizahî anlatımla dikkatlere sunar:

“Hiç de iyi etmedin Ayşe Hanım. Bu fakir yaşantımıza bir da başga biri katılmasın, bizi rahatsız etmesin, elimizde bir mal bulundurduk, onu da elimizden almasın. Cehenneme gadar yolu var orosunun, bu gadar zaman çıkmadı ortaya da şimdi çıktı!?!... Eğer mektup yazarsan bizi bulamadığını yaz Ayşe Hanım haa” (Atun, 2008: 276).

Benzer durum, Osman Güven'in *İlk ve Son Resim* adlı hikâyesinde işlenir. Filistin'den kaçarak Kıbrıs'a dönen Zehra, ailesi tarafından kabul edilmez. Bir müddet parasızlığa direnirse de Gönül takma adıyla fahişelik yapmak zorunda kalır. Bülent adlı bir gemiciyi evine alan Zehra, geçmişine ait bütün yaşadıklarını ona anlatır. Bülent'in dikkatini, “fiskosun üstünde duran” çocuklu bir kadın resmi çeker. Zehra; “oğlumla çekilmiş ilk ve son resim” der (6). Yirmi beş yıldır kendisinden haber alamadığı oğlu Bülent'in “belki de terörist” olduğunu düşünür (28). Bu dertleşmenin sonunda Zehra, eve aldığı yirmi beş yaşlarında bir gençten bahseder. Ateşli bir sevişmeden sonra fiskosun üstünde duran resmi gören genç, “bu resimden bir tane de bende var” der (30).

Hikâyede, yoksulluk vurgusu ön plandadır: “Zavallı annem yığınla hartucu bizim büyüdüğümüz kırık dökük çocuk arabasına yükler ve bakkal bakkal dolaşırdı iki kuruş almak için. Fakirlik belimizi bükmişti. İkinci Dünya Savaşı yıllarıydı... Babacığım... Yorgunluktan avludaki divanın üstüne düşer...” (16).

Yoksulluk karşısında çaresiz ancak gururlu baba tipi ve kızların bekaretlerini sevgilileriyle yitirmesi konusuyla ilgili bazı edebî eserde görülen bir husustur. Hikâyede “portakal ağaçlarının altında çılgınlar gibi” sevişen Zehra’yı Bülent isimli sevgilisi babasından istese de “ailen bu kapıya gelip resmen kızımı istemezse, benim sana verecek kızım yok” diyerek reddeder (17). Bu inadı Zehra Kıbrıs’a geldikten sonra da babası sürdürür: “Kocana dön ve bu kapıdan girme” (25). Bu gizli sevişmeler ve inatçı baba tipi, Sebahattin İsmail’in ve Bekir Kara’nın romanında da görülür.

Hikâyede Araplarla ilgili imaj, diğer hikâye ve romanlarda olduğu gibi olumsuzdur. Arap kelimesi özellikle küçük harfle başlatılır: “arap ülkelerinden bir sürü arap çorap... Ellerine üç kuruş geçiren, gelip Kıbrıs’tan pırlanta gibi kızlarımızı alıp götürüyorlardı... Memleketin ve ailemizin durumu bu ahvaldeyken ikimizi de yüzer İngiliz lirasına araplara sattı zavallı çaresiz adam” (19).

Araplara verilen kızların gittikleri yerde karşılaştıkları olumsuz koşullar da çoğu edebî eserde ortaktır. Hikâyede zengin bir konağa gideceğini uman Zehra, tam aksi bir durumla karşılaşır: “Kocam kendini çok zengin, konakları olan... İki gözlü bir evde üç tane karısı ve on on beş çocuğu ile yaşayan fakir bir araptı” (19). Zehra’nın kaldığı ev, Sebahattin İsmail’in *Savaşların Gölgesinde* romanıyla benzer niteliktedir: “Tuvaletimizi dahi avlunun ucundaki saçtan tuvaletin deliğine yapardık. Tuvaletin kapısında da torbadan bir perde vardı. O torba perde leş gibi ilaç kokardı... Aylarca yıkanmadığımız zamanlar olurdu. Leş kadar kokardık. Yarı aç yarı tok geçti zamanlar” (20). Hikâyede olumsuz Arap imajı, bir tecavüz sahnesiyle de sürdürülür. Zehra’nın Arap kocası, adetli olmasına rağmen çoluk çocuğun gözü önünde ona tecavüz eder (23).

3.2. Romanlar

3.2.1. Savaşların Gölgesinde

Sebahattin İsmail, *Savaşların Gölgesi* adlı romanı için yazdığı *Kitap Üzerine Birkaç Söz* başlıklı yazısında romanını iki cilt olarak tasarladığını belirtir. Ancak ikinci cilt çıkmamıştır. Beş bölümden oluşan eserin kurgusu, 1920 – 1974 arasında Kıbrıs, Lübnan ve Yunanistan’da cereyan eden birçok hadiselerden oluşur. Bu hadiselerin odağında yer alan Mustafa ile Necla’nın “1920’li yıllarda Baf’ın küçük bir köyü Evratu’da” başlayan aşkları, yoksulluğun girdabı içinde birçok talihsizlikle karşılaşır. Mustafa, tahsilini tamamlamak ve para kazanmak için Lefkoşa’ya gider. Necla’nın babası Murat Usta, köyün zengini Hasan Ağa’ya borçludur. Hasan Ağa, alacaklarına karşılık Necla ile evlenmek istediğini söyler. Murat Usta, kızını Hasan Ağa’ya vermektense bir Filistinliye satmayı tercih eder.

Romanın kurgusu içerisinde Necla’nın hikâyesi, ara ara verilir. Romanın sonunda Necla, bir fahişe olarak Kıbrıs’a döner. Her iki sevgili, 1974 karartma gecelerinin birinde karşılaşırlarsa da birbirlerini tanımazlar. Dolayısıyla romanın konusu, Necla ile Mustafa’nın aşkından ziyade Kıbrıs bağlamında yaşanan hadiselerdir.

Mustafa, Lefkoşa’ya geldiğinde *Hakikatçı* gazetesi sahibi Mehmet Fikret’in matbaasında çalışmaya başlar. Bu esnada Kıbrıs Türkleri, Kavanin seçimleri nedeniyle Millî Cephe ve İngiliz yanlıları olarak ikiye ayrılmıştır. Mustafa, liseli gençlerle birlikte “*bağrımız yanıktır, su ver Necati*” mitinglerine katılır (49).² Seçimi, kazanan Türk vekilleri, meclisteki Rum üyelerle birlikte İngilizlere karşı ortak tavır sergiler. Seçim sonuçlarından rahatsız olan İngiliz Sömürge Yönetimi, meclise müdahale eder. Kısa bir süre sonra 1931 olayları patlak verir. Rumlar, Vali Konağı’na saldırır. Gazeteci kimliğiyle olayları takip eden Mustafa, İngilizlerin göstericiler üzerine ateş açması sonucu yaralanan Mişaulis’i kaçırmak isterken yakalanır.

Tutuklanan Mustafa, Rumların kaldığı koğuşta isyana karışmış tek Türk’tür. Mişaulis, bir Türk’ün kendisine yardım etmesinin şaşkınlığını yaşar. Altı aylık tutukluluğu esnasında Rumların dostluğunu kazanan Mustafa, düşüncelerini de sorgular.

Mustafa'nın Türk-Rum birlikteliğini sorgulaması, Mustafa Bitirim'in hayat tecrübesiyle paralellik arz eder. Bitirim broşüründe, Türk kızlarının Araplara satılmasından duyduğu rahatsızlığı dile getiren Koufleros Georgios isimli bir Rum askerinin mektubuna yer verir (Bitirim 1945: 9). Ancak, Rumların Enosis konusundaki gizli emelleri, Mustafa Bitirim'in de şikâyetçi olduğu konular arasındadır. Bitirim, Rumların kurduğu komünist parti AKEL'in işçi yapılanması PEO'nun sekreterlik görevini yürütürken Enosis bağlamındaki samimiyetsizliklerinin farkına varır: "Rumlar her ne kadar işçiler kardeşler propagandasını yürütseler de ENOSİS ideallerini hayata geçirmek üzere hazırladıkları bir belgeyi Türklere de imzalatmak isterler. Mustafa Bitirim ve arkadaşları bu durumu tespit edince PEO'dan ayrılarak Türk İşçi Birlikleri Teşkilatını kurarlar" (URL-2).

Mustafa, Lefkoşa'da bulunduğu süre içerisinde Emine adlı bir kızla da gönül eğlendirir. Ancak gönlü, köyde bıraktığı Necla'dadır. Cezaevinden çıkınca yaklaşık iki yıldır mektup dahi yazmadığı Necla'yı görmek üzere yola çıkar. Bindiği otobüs Omorfo'yu geçip İksero'ya yöneldiğinde İngilizlerin Kıbrıs'ı sömürmek için nasıl bir çevre felaketi yarattıklarına şahit olur: "Koca deniz sanki kanla yıkanmış gibi pis bir kırmızı renk almıştı. Hava güzeldi. Ama hiçbir deniz kuşu denize dalıp çıkmıyordu. Bir yük gemisi ilerideki iskeleye demir atmış, maden yüklüyordu. Üstünde kocaman bir İngiliz bayrağı dalgalanıyordu" (85).

Mustafa gece yarısı eve geldiğinde Necla'nın Araplara satıldığını öğrenir. Annesinin anlattıklarına göre "zavallı Necla" çok direnmiş, Babası Murat Usta, tefeci Hasan Ağa'nın "ya parayı vereceksin ya da kızını" baskıları karşısında Leymosun'a gelen bir gemi dolusu Filistinli Arap'tan birine vermiştir.

Necla giderken, Mustafa'ya bir mektup bırakır. Mektubunda kendisinden ne bir haber ne de bir mektup aldığını belirten Necla, babasının umutsuz durumu nedeniyle Arap'la evlenmeyi kabul ettiğini yazar (94-95). Romanın Birinci Bölümünün 18. ve 19. kısımları geriye dönüş tekniğiyle Necla'ya ayrılır: "Köy imamı Abdullah Hoca'nın imam nikâhını kıymasından sonra Necla kocası Abdullah Nişat'la Leymosun'a doğru yola çıkmıştı. Simsar Halil ise Müftülükten evlilik belgesini alıp, Abdullah Nişat'a götürmek için Lefkoşa'ya hareket etmişti. Simsar Halil belgeyi Abdullah Nişat'a verdikten sonra komisyonculuğunun geriye kalan kısmını alacaktı (85). Bu anlatılarda komisyonculuk işinin, adeta bir sektör hâline geldiği vurgulanır:

"Simsar Halil bu iş sayesinde epey zenginleşir: Üçüncü günün sabahı ise Simsar Halil, elinde Müftülükten aldığı belgelerle çıka gelmişti. Belgeyi verip parayı aldıktan sonra, Larnaka'ya hareket etmişti. Orada Büyük Cami yakınındaki Kudüslü Azmi Efendi'nin komisyoncu dükkânına uğrayacak, başka bir müşteri alıp yeniden elindeki adreslere göre köy köy dolaşmaya çıkacaktı" (96).

19. kısımda Necla'nın Filistin'deki evine gelişi ayrıntılı olarak hikâye edilir. Abdullah Nişat'la Yafa'ya geldiğinde Nişat'ın doktor olduğu yalanı ortaya çıkar. Evde Leyla ve Selise adlı imam nikâhlı iki de karısı vardır. İçki müptelası olan Nişat, gece yarısı eve gelmektedir. Bir gün eve yine içkili gelen Nijat, üç kadınla birlikte olmak ister. Necla bu ilişkiye karşı çıkınca, tekme tokat dayak yer. Diğer kadınlar, bayılan Necla'yı odasına götürdüklerinde hamile olduğunu anlarlar (101).

Romanın bu kısmında geçen "Büyük Cami yakınındaki Kudüslü Azmi Efendi'nin komisyoncu dükkânı" ve Filistin'e ait "Yafa" adlı yerleşim yeri, "Filistinli Abdullah Nişat" gibi isimler, Mustafa Bitirim'in broşüründe geçen isimlerdir. Benzerlik, roman kahramanlarından Mustafa ile Seydali'nin paralı asker olarak İngilizlerin kurduğu Kıbrıs Alayı'na girmesiyle de sürer.

İkinci Dünya Savaşı çıkmalı bir yıl olmuştur. İngiltere'nin Kıbrıs'ta kurduğu paralı asker kamplarından Beşinci Parti Eğitim Kampı'nda 2000 kişi vardır. Kısa süren bir eğitimden sonra, Mustafa ve Seydali bir gemiye bindirilip savaş için Lübnan'a, oradan bir trenle Şam'a gönderilir. Kudüs'e gelindiğinde akşam yediye kadar serbest gezme izni verilir. Bu gezme esnasında kambur bir Arap yanlarına gelerek "*kadın ister misiniz?*" diye sorar. Seydali Arap'ın teklifini kabul eder. Mustafa, Necla'yı arayacağını söyleyerek ondan ayrılırken Arap'tan, Ebu Musa isimli birinin adını alır. Portsaid'e giden bir otobüse biner ve Fanara köyüne gelir. Ebu Musa evde yoktur. Kapıyı açan kadın "oldukça acınacak bir vaziyette idi. Her taraf pislik içinde yüzüyordu. Koca koca fareler bir köşeden bir köşeye koşuyordu..." (116). Kıbrıslı bir Türk'le karşılaşan kadın, ağlayarak başından geçenleri anlatır:

“Biz aslında Ayanniliyiz. Çok fakir bir aileydik... o günlerde yiyecek bir kuru ekmeğe muhtaçtık... tam o sırada simsar Pembe ile kocası yanlarında bir Arap’la köye geldi. Adamı herkese zengin bir tüccar olarak tanıtıyorlardı. Yirmi beş liraya anlaştılar... Lazkiye’ye geldik. Herif daha gemiden çıkmadan pantolon ve gömleğini çıkarıp entarisini giydi. Bize Kudüs’te dükkânı olduğunu... söylemişti. İşsizin, güçsüzün, hırsızın biriymiş” (118).

Araplara Kıbrıslı kızların satılmasıyla ilgili bazı edebî eserde, Arap erkekleri Kıbrıs’tan ayrıldıklarında pantolonlarını ve gömleklerini çıkartarak entarilerini giyerler. Bu entari giyme işi, olumsuz Arap imajının sembolü gibidir.

Seyidali, kendisine kadın temin edecek Arap’la birlikte bir eve girdiğinde bir hayat kadınının gramofona yerleştirdiği plaktan Ömer El Zanni’nin şarkısını dinlerken bulur: “Kıbrıslı bir kız sevdim / Parayı bastırıp aldım / Kıbrıs’ın kızları güzel olur / Tadı bir başka olur / Kıbrıslı bir kız sevdim / Vurdum sırtıma geldim / Ömer El Zanni tadını bilir / Kıbrıs’tan kız alır gelir” (130-131).

Romandakine benzer durum Mustafa Bitirim’le ilgili anılarda da görülür. Kıbrıs’ın önde gelen şahısları bu şarkıyı ilk kez onun sayesinde duyarlar:

“Bir insan kendi evladını üç beş kuruş paranın hatırı için ne idiği belirsiz birine satarak böyle hallere düşürür mü’ diyerek dolaptan bir plak çıkardı. Elindeki taş plağı odanın bir köşesinde duran büyük borulu gramofona koyarak bize ‘dinleyiniz’ dedi... Dinlediğimiz Lübnanlı Ömer El Zanni adlı tanınmış bir şarkıcının eseri idi” (Yaşın, 1997: 119).

Seyidali, Necla’yı tanır. Mustafa’nın da Kudüs’te olduğunu söyler. Necla, kendisinden Mustafa’ya bir şey söylememesini ister ve başından geçenleri anlatır. Buna göre Abdullah Nişat, kendisini bayılıta kadar dövdükten sonra evden kaçır. Sokakta bir başına dolaşırken Yasef Şamir isimli bir Yahudi ile tanışır. İlk başlarda kendisine yardımcı olan Yasef, oğlu Mustafa doğunca, birden tavır değiştirir ve istediklerini yapmazsa çocuğa zarar vereceğini söyler. Böylece Necla’yı zengin Araplara ve Yahudilere satmaya başlar.

Mustafa, gittiği Fanara köyünde Kıbrıslı başka bir kıza rastlar. Bunun benzeri Mustafa Bitirim’in anılarında da geçer: “Fanara köyüne gittik, yazık ki Kıbrıslı kadını görüp konuşmak olanağı bulamadık” (Yaşın, 1997: 115).

Almanya, Yunanistan’ı işgal edince, “Mustafa ile Seyidali, Kıbrıs Tugayının Birinci Alayında yine levazımcı olarak görev” alırlar (141). Bu savaşta Seyidali yaralanırken Mustafa, Almanlara esir düşer. Kampta kendisi gibi Kıbrıslı olan Hristo ile karşılaşır. Hristo, Yunanistan’da başlayan Partizan adlı yeraltı direniş hareketinin üyesidir. Birlikte Partizanlara katılmak için kamptan kaçarken Hristos vurulur. Mustafa onu, yaralı hâlde sırtına alarak dağlık arazide taşır. Hristos ölmüştür. Kendisi de Gosta Babagosta’nın Olimpos dağındaki partizan grubuna katılır. Kısa sürede örgütün en güvenilir kişisi hâline gelerek Babagosta’nın yardımcısı olur. Bir süre sonra Mişaulis de partizanlara katılır. İki eski arkadaş birlikte savaşır. Almanlarla girilen bir çatışma esnasında Babagosta ölür. Mustafa, örgütün başına geçerek yaptığı her eylemde Babagosta ismini kullanır. Yunanistan’da Babagosta Mustafa adı ile bir halk kahramanına dönüşür. Almanlar savaşı kaybedince, Yunanistan’da Kralcı “Hi” örgütü ile Partizanlar arasında iç çatışma başlar: “Önceleri Partizanlarla iş birliği yapan İngiltere ve Amerika şimdi egemenliklerini kurmak için Hi örgütüne ve bu örgütün komutanlarından olan Grivas’a büyük silah ve para yardımı yapıyordu. Ne ilginçtir ki Grivas da Kıbrıslıydı” (186).

Partizanlar ülkeyi terk ederken Mustafa’ya Seyidali’den bir mektup gelir. Seyidali, kralcılar tarafından kurşuna dizilmeden önce bir mektup yazarak Necla’yı Kudüs’te gördüğünü belirtir. Mustafa, partizanlara liderlik yaptığı esnada evlendiği Maria’dan Hasan ve Kadri isimli iki çocuğu olmuştur. Onları da yanına alarak Kıbrıs’a geri döner.

Romanın üçüncü bölümü, Kıbrıs’ta geçer. Kaymaklı Kilisesi’nin Papazı Dimitri, Maria’nın EOKA’ya katılması için ısrar eder. Mustafa, polis şoförü olarak işe başlar. Kıbrıs’ta olaylar yavaş yavaş iç çatışmaya doğru evrilir. Mustafa’nın oğlu Hasan, okulda “*Rum çocuklarıyla savaş yaptık*” der (199). Mişaulis de Kıbrıs’a gelir. Mişaulis’le aralarında geçen konuşmada Mustafa, Kıbrıs’a dönmenden evvel, Necla’yı bulmak için Kudüs’e gittiğini belirterek konuyu Araplara “satılan” Türk kızlarına getirir:

“Kıbrıs’tan asker olarak ilk gelişimizde Kudüs’ün yanında Fanara köyünde Kıbrıslı bir kız bulmuştum. Adı Münire’ydi. Çok fakirdi... Köye gittim, ama onu bulamadım. Veremden altı ay kadar önce, kan tüküre tüküre öldüğünü söylediler. Bir kızı vardı küçük. Onu da babası alıp Kudüs’te yaşayan ve şans eseri, iyi bir kocaya düşen bir başka Kıbrıslı kızın yanına evlatlık vermiş” (205).

Mustafa’nın Mişaulis’le yaptığı bu konuşma esnasında aklına eski dostunun EOKA’ya katılıp katılmadığı şüphesi düşer. Çünkü Mustafa, TMT’nin emrine girmiştir:

“1958 Şubatının ilk günlerinde her tarafta askerlerle Türkler arasında büyük kavgaların olduğu haberi gelir. Vali, örfi idare koymuş, herkes evlerine kapanmıştı. Mustafa da üç gündür oksidareleri (İngilizlerin yardımcı polis teşkilatı) oradan oraya taşıyor... Askerlerin Türk lise öğrencileri üzerine nasıl saldırdığını gördükçe midesi bulanıyordu...” (211).

Mustafa’nın eşi Maria, olaylardan çok etkilenir. Yunanistan’a gider. Bunalıma girdiği için akıl hastanesinde yatar. Oğlu Kadir, EOKA militanı olur. Mustafa yaşadığı acılardan dolayı felç geçirir. Mişaulis’ten oğlunu bulmasını ister. Mişaulis, Mustafa’dan ayrıldığında genç bir adamın kendisini takip ettiğini fark eder. Mustafa’nın oğlu Kadri, Mişaulis’i orada öldürür: “Yetişenler Mişaulis’in üzerindeki kâğıdı alıp baktılar. Kırmızı bir kalemle hainlere ve komünistlere ölüm. İmza: EOKA B - Ellas yapıyordu” (230).

Mustafa’nın oğlu Hasan, İstanbul’da hukuk okumaktadır. Kendisi sol görüşlü Kıbrıslılarla birlikte hareket etmektedir. Ankara’dan Deniz (Gezmiş) fakülteye gelerek bir konuşma yapar ve onun önderliğinde bir yürüyüş korteji oluşur. Bu esnada kortejin ortasında bir patlama olur. Panikle kaçanların üzerine açılan ateş sonucu Hasan vurulur.

Kıbrıs’ta da olaylar artar. Rumlar arasında bir iç çatışma başlar. Mustafa, “15 Temmuz 1974 sabahı kurşun ve bomba sesleriyle uyanır. Kendi evinin de bulunduğu sınırın hemen ötesinde, Cuntacılarla Makarioscular birbirlerine” girmiştir (241).

Romanın son kısmı, Mustafa ile Necla’nın karşılaşmasına ayrılır. Karanlıkta yaşlı bir kadın yere düşer. Mustafa, kadının yerden kalkmasına yardım eder. Çatışmalardan dolayı karartma geceleri uygulanmaktadır. Birlikte yürüyerek kadını kaldığı evine kadar götürür. Burası orospu mahallesi denen yerdir. Eve girdiğinde Mustafa’nın gözüne Arapça harflerle yazılmış bir gazete çarpar. Bu nedir dediğinde kadın kendisini evden kovar ve Necla gazetedeki haberi okur:

“3 Mayıs 1950, Kudüs. Yahudi Siyonistlerin dün içinde iki yüz Arap mültecinin bulunduğu bir oteli bombalaması sonucu otel ve içindeki mülteciler yanarak kül oldu. Bombayı atan Mustafa Şamir adlı Siyonist, daha oradan uzaklaşmaya fırsat bulamadan halk tarafından yakalanarak linç edildi.” (245).

Necla tekrar tekrar okuduğu bu haberi yine okurken “Mustafacığımın, yavrumun sonu bu mu olacaktı” diye mırıldanır (245). Haberin devamında Mustafa’nın bir Siyonist ajana çevrildiği yazılıdır: “Yapılan araştırmalara göre söz konusu şahsın Kıbrıslı bir aşüftenin oğlu olduğu, küçük yaşta Siyonistler tarafından annesinden alınarak, terörist olarak eğitildiği...” (246).

Sabahattin İsmail’in romanını bu şekilde bitirmesi, kendisinden yaklaşık yirmi yıl sonra yazılan Osman Güvenir’in *İlk ve Son Resim* adlı hikâyesinde de rastlanan bir husustur.

3.2.2. Bekir Kara: Aşklar – Acılar – Çocuklar ve Torunlar

Bekir Kara’nın *Aşklar – Acılar – Çocuklar ve Torunlar* romanı, iç içe geçmiş çerçeve kurgulardan oluşur. Roman kahramanı Dilara’nın yaşadıklarının arasına Araplara satılan Ayşe’nin ve Ahmet Keklik’in yazdığı anılar girer.

Almanya’da doktora öğrencisi Dilara, Beyrut’a uçarken elinde dördüncü kez okuduğu Ninesi Ayşe’nin anı defteri vardır. Ölmeden önce torunu Dilara’ya Kıbrıs’a gitmesini ve gençlik aşkı olan Ahmet Keklik’i bulmasını vasiyet eder. Dilara, bu vasiyeti, doktora çalışmalarından dolayı sürekli erteler. Bu esnada, okunan anılardan orta gelirli bir ailenin tek kızı olan Ayşe’nin henüz on beş yaşlarında gizlice bulunduğu Ahmet Keklik’ten hamile kaldığı anlatılır.

Bu hamilelik, kızına çok düşkün olan bir babanın bir inat uğruna kızını Filistinli bir Arap’a vermesine neden olur. Ahmet, Ayşe’yi babasından istese de o bunu kabul etmez. Çoğu edebî eserde

Kıbrıslı genç kızların ailelerinden gizli olarak sevgilileriyle buluşmaları ve ateşli sevişmeleri konu edilir. Bu durum, Sebahattin İsmail'in *Savaşların Gölgesi* adlı romanındakine Necla ile Mustafa'nın sevişmesine benzer. Bir başka benzerlik de Mustafa ile Ahmet'in çapkınlıklarıdır. Mustafa, Lefkoşa'ya geldiğinde yolda tesadüf ettiği Emine ile sevişir. Daha sonra, dağda karşılaştığı Partizan kızlardan Maria ile evlenir. Ahmet Keklik'in durumu da benzerdir. İki farklı kadını aynı gece hamile bırakarak benzer çapkınlıklar gösterir.

Bekir Kara'nın romanında dikkat çeken en önemli husus, diğer eserlerin aksine yoksulluk vurgusuna yer vermemesidir. Filistinli bir Arap'la evlenen Ayşe Hanım, varlıklı biridir. Dilara, içinde yüklü para olan bir hesap cüzdanını ninesinden aldığı anda; "bu para beni, değil Kıbrıs'a götürmeye, dört kez dünyayı dolaştırmaya bile yeter" der (33). Ninesi annesinden kalma üç bileziği ve Osmanlı altın lirasını da Dilara'ya verir. Bütün bunların yanı sıra Ayşe Hanım'ın "kocasından kalan üç ev, birkaç dönüm kadar da tarlası" vardır (33). Dilara, Beyrut'a döndüğünde ninesinin evini tekrar gözden geçirir. Bulduğu bir bavulun içerisinde "giysilerin altında büyük, yeşil ciltli bir defter" çıkar (35). Bu defter, ninesinin ikinci anıdır. Ninesi bu anılarını para vererek komşusu Fatima'ya yazdırmıştır.

Romanda sık sık telepatik rüyalara da yer verilir. Bu rüyaların çoğu Dilara'ya aittir. O, ninesinin rüyalar aracılığıyla kurduğu telepatik baskılar karşısında dayanamaz. Doktora hocası, Prof. Dr. Marc W. Ederwoun'dan da izin alarak Kıbrıs'a gitmeye karar verir. Hocası, Dilara'dan ninesinin hikâyesini dinleyince, "Tamam! Git! Ama yalnız nineni değil. O memlekette yaşayanların... yaşam biçimlerini, geniş bir şekilde araştırıcaksın" der (42). Almanya'dan İstanbul'a uçan Dilara, rüyasında ninesinin gülen yüzünü görür.

Bu yolculuk esnasında, zaman zaman geçmişe dönük hatıralarla iç içe geçen anı defterinden okumalar yer alır. İkinci anı defterinde ninesi, Ahmet Selçuk Keklik'le "Kör Kazım'ın evinin arkasında dut ağacı(nın)" altındaki sevişmelerini ve hamile kalışını anlatır (62). Bu anlatımların arasında Kıbrıs'ta hiç rastlanmayan bir geleneğe de temas edilir: "1920'li yıllarda bizim orada Kıbrıs Türk halkının değer yargıları çok ağırdı. Ben on altı yaşına yeni girmiştim... hele hele evlendirilip de gerdek gecesi kız çıkmayanların sonu... sabahleyin sırtına bir semer geçirilir, kırbaçla döve döve sokaklarda dolaştırır ve sonra da baba evinin kapısına bırakılırdı" (70).

Ayşe'nin babası Dertli Salih, kızının hamile olduğunu öğrendiğinde çılgına döner. Ahmet'in evlenme teklifini reddeder. Annesi, yapma Salih dese de onu ikna etmek mümkün olmaz:

"Kızım da olsa, bundan böyle gözümde on para bile etmez. Dün bohçacı Zalihe, birkaç Filistinli Arap getirdi köye. Mulla'nın evinde kalıyorlar. Parasını da istemem. Alsın gitsin bu rezili... Aynı gece, hiç tanımadığım, dilini bilmediğim, adama teslim ettiler beni. Üç katırla yola çıktık. Ben, Bohçacı Zalihe ve hiç tanımadığım bir adam... Büyük bir gemiye götürüldük... Dayanılmaz deniz yolculuğu başlamıştı" (96-97).

Dilara, bindiği İstanbul uçağında öğretim üyesi İlhami Bey'le tanışır. İlhami Bey, kendisine Kıbrıs'la Filistin arasındaki bağlantıya dair bilgiler verir. Ona göre; o yıllarda, İngiliz sömürgeleri olmaları nedeniyle, Filistin ile Kıbrıs arasında ticarî faaliyetler hayli gelişmiştir. Kıbrıs'a gelen Filistinli Araplar, dinsel açıdan yakın bulduğu Türk halkıyla, daha yoğun alış-veriş yapar. Bu arada, dürüst, zengin tüccarların yanı sıra dolandırıcı Filistinliler de adaya gelir. İlhami Bey, bu bilgileri verirken Kıbrıslı kızların evlilik öncesi yaptıkları hatalara da temas eder (110 - 111). Burada Bekir Kara, sözcüsü olarak seçtiği İlhami Bey'in ağzından bir yönüyle kendi düşüncelerini vermektedir. Aynı durum, romanın sonuna doğru, bu sefer bir şoförün ağzından aktarılır. Girne Limanı'na gitmek üzere bindiği taksi şoförünün, Dilara'ya "benim de halamın kızı satılmıştı. 1925 veya 1928 yılları falandı sanırım. Ondan hiç haber alamadık. Bizimkinin adı Cemaliye'ydi" der. Bunun üzerine Dilara, "o da herhâlde birini sevmişti ve..." diyerek tamamlanmamış bir soru yöneltir. Şoförün buna "evet" demesi, Kıbrıslı kızların yasak ilişki sonucu Araplara satıldığı düşüncesine yapılmış bir vurgudur (398-399).

Ayşe'nin evlilik öncesi yaptığı hata, onun kaderini tayin eder. Ahmet Keklik'ten hamile olarak Filistin'e giden Ayşe Hanım, gemi yolculuğu esnasında çektiği sıkıntıyı; "Filistin'e gidiş çok eziyetli olmuştu. Aylarca yol aldık... Gebeydim. Annen sürekli karnımda yerden yere dolaşıyordu" şeklinde ifade eder (123).

Dilara, Kıbrıs'ta Sonay Keklik, Turan Keklik, Çetin ve Ahmet Keklik gibi Keklik soyadlı veya lakaplı kişilerle tanışır. Bunlardan Ahmet'le Çetin arasında aşk konusunda gelgitleri yaşar. Ahmet'in gösterdiği bir resimden hareketle "annenizin resminin bana bu kadar benzemesinin bir nedeni var mı?" diyerek teyzesinin oğlu olduğunu düşünür. Akraba olma ihtimali yüzünden Ahmet'e olan aşkını firenler. Çetin'e yönelir. Çetin ise bir anda Dilara ile olan irtibatını keser.

Romanın üçüncü bölümünde, bir tesadüf sonucu Turan Keklik'ten aldığı bir anı defterinin dedesine ait olduğunu anlar (201). Romanın bundan sonraki kısmı, bu anı defterinden pasajlar okunması ve Dilara'nın arkadaşlarıyla ilişkileri oluşturur.

Ali Selçuk'un anıları arasında günün siyasi olaylarına da yer verilir: Tuğrul Hoca Kasap Tahir'e "ah be Osmanlı ah! Getirdi attı bizi denizin ortasındaki bu adaya, ondan sonra da başınıza geleni çekin dedi... Urumlar Kıbrıs Adasını Yunanistan'a bağlamak için İngiliz'e dilekçe vermiş..." der (272).

Romanın ilerleyen kısmında, kimliği belirsiz bir kişi Dilara'nın kapısının önüne, dedesi Ali Selçuk'un hatıra defterinin eksik kısımlarını bırakır: "Kapıyı açmak için uzandığımda; önümde bir paket olduğunu fark ettim... Benim için çok tatlı bir sürpriz olmuştu, çünkü paketten, dedemin anı defterinden yırtılmış, birkaç sayfa çıkmıştı..." (376). Bu anılarda Ahmet Keklik'in Dr. Fazıl Küçük ile bağlantısı da ortaya çıkar. Dr. Küçük kendisine; "Kıbrıs Türk halkı, er veya geç haklarına kavuşacak" der (379, 380).

Romanın *Dördüncü Bölüm*'ünde, gizemli bir şahıs, yine Ahmet Keklik'in anılarına ait bir tomar kâğıt gönderir. Bu gizemli mektuplar, 1991'de basılan Jostein Gaarder'in *Sofie'nin Dünyası* ile benzer bir durumdur: "Kapıyı açtığım anda, kapının altından atılan bir tomar kâğıdın olduğunu gördüm... Belli ki bu kâğıtlar da dedemin anı defterinden koparılmışlardı... Okumaya başladım" (388).

Dilara, Kıbrıs'tan ayrılmak üzere havaalanına geldiğinde, Çetin, kendisine bir paket verir. Romanın *Beşinci Bölüm*'ünde, verilen bu paket uçakta açılır. İçinde anıların kalan kısmı mevcuttur. Bu anıların arasından bir de Çetin'e ait mektup çıkar. Mektupta Çetin, Namık Efendi'nin kızı Ayşe'nin torunu olduğunu, ailesinin bu olayı kapatmak istediğini ancak Dilara'nın meselenin üzerine gitmesi üzerine yaşanmışlıkların bilinmesinde yarar görüldüğünü yazar:

"Senin de geçmişte olanları öğrenme hakkın var. Birkaç akrabamız daha var. Fakat kimler olduğunu bilmiyorum. Neslihan adlı kadından dedemin bir kızı daha olmuş. Fakat kıza ne oldu bilmiyorum... Gerçekten birbirine âşık olan; köylü Ayşe, senin ninen ile Lefkoşalı Ayşe; benim ninem ve Ahmet Selçuk Keklik'in çektiği acılar büyük oldu. Neslihan Hanım için de" (420-421).

Romanda, Filistin'e gelin giden Ayşe'nin anıları birçok yönüyle eksiktir. Orada ne yaptı, diğer Kıbrıslı kızlarla karşılaştı mı, çektiği eziyetler nelerdi, evlendiği Filistinli kocası nasıl biriydi, Ali Keklik'ten doğan kızını nasıl yetiştirdi gibi sorular cevapsız kalır.

Bekir Kara'dan yaklaşık on sekiz yıl sonra Ülkü Demiray, Kıbrıs'ta Araplara "satılan" Türk kızlarını *Cümbezin Kızı* adlı romanıyla tekrar gündeme taşır.

3.2.3. Cümbezin Kızı

Ülkü Demiray'ın, romanının ön kapağında "susarak kabuk bağlamasını beklediğimiz... İngiliz sömürgesi döneminde Araplara satılan yaklaşık dokuz bin kızımız..." ifadesi yer alır. Yazar, bu ifade de geçen dokuz bin rakamını, birincilik ödülü aldığı 2023 Emine Işınsoy Roman Ödül Törenindeki konuşmasında da söyler (Demiray, 2023: 135). Onun ifade ettiği dokuz bin rakamı, kendisinden önce yazılan kaynaklarda geçmez. Bazı internet kaynakları, Neriman Cahit'in *Araplara Satılan Kızlarımız* başlıklı kitabından alıntılar yaparak dört bin rakamını telaffuz etseler de (URL-3) Cahit'in kitabında 1932 ila 35 yılları arasında 242 evlenmeye dair belge vardır (Cahit, 2023: 178). Dolayısıyla Demiray'ın verdiği dokuz bin rakamı bir ilktir.

Ülkü Demiray, konuyla ilgili İngilizleri sorumlu tutmaktadır. Bu durum romanda Mary'nin eşi Yüzbaşı Robert üzerinden verilir. Mary, on üç yaşında evlendirilerek Filistin'e gönderilen Hatice'nin gidişine engel olmamasından dolayı eşini suçlar: "Adadan İngiliz pasaportuyla çıkılıyor

Yüzbaşı Robert! İngiliz pasaportunu da sizin adamlarınız veriyor” (103).

Adada yapılan evliliklerle ilgili belgeler Cahit’in kitabında yer alır. İngiliz Sömürge yönetiminin uyarıları arasında, 16 yaşından birkaç ay küçük Havva adlı bir kızın evlendirilmesi vardır. Belgeler incelendiğinde İngiliz idaresinin Şer’iye Mahkemeleri ile Evkaf Yönetimini uyarması sonucu evlilikler bir karara bağlanır: “Gelinin 16 yaşını, damat da 18 yaşını tamamlamadan hiçbir evlilik izni çıkartılmamalıdır” (Cahit, 2011: 320). Dolayısıyla Ada’da 13 yaşında bir kızın evlendirilmesi mümkün gözükmemektedir.

Cümbezin Kızı’nda, Türk kızlarının Araplara verilmesinde Rumların ve Rum Kilisesinin dahili olduğu belirtilir. Buna göre “aralarında Rum Kavanin üyelerinin de bulunduğu grupta sivil giyimli iki Yunan subayı, bir de papaz vardır” (83). Rum üyeler kendi aralarında “Benli’nin yardımcılarıyla hızlı yol alıyoruz. Adamızı temizlemekte üstüne yok” diyerek, Türk kızlarının Araplarla evlendirilmesinde Ferdane adlı simsar kadını kullandıklarını ifade ederler (84). Rumların Ada’daki Türk nüfusunun azaltılmasına yönelik böylesi bir girişimde bulunduğu daha önceleri Mustafa Haşım Altan işaret etmiştir (2003: 126, 127).

Roman’ın başlangıç zamanı belirsizdir. Girişte verilen “o yaz adaya güz daha sarı geldi” cümlesi, yaşanacak olayların hüznü olacağına dair haberci niteliğindedir. Hikâyenin baş kahraman Hatice’nin anlatımlarında geçmişle an iç içedir.

Hatice, Vahide, Safiye, Nazire ve Zeynep adlı beş kız, Mey’us Efendi Sokağı’ndaki Şer’iye Mahkemesi’nde nikâhları kıyıldıktan sonra Celal’in “Bir Resmin Bende Kalsın” fotoğrafçı dükkânına götürülür. Hatice’nin geçmişe dair anıları arasında asıl adı Ferdane olan Benli’nin kızları hamamda seçmesi; çalınır diye Kıbrıs’a getirilmeyen altınların yerine sarı teneke bileziklerin takılması, damatların kendilerini doktor diye tanıtmaları gibi hususlar bulunur. Bu hatırlamalar arasında romanın en dikkat çeken kahramanlarından Nenanne de vardır.

Nenanne, *Bir Kilo Harf* dergisini basan Karamanlı Galip Dede’nin Gülendam adlı karısıdır. Dokuz sayı çıkan dergi, İngilizleri rahatsız eder. Bir müddet sonra Galip Dede’den haber alınamaz. İngiliz Yüksek Komiserliği, Ada’nın güney kesiminde kaybolduğunu rapor edince Gülendam, kocasının işlerini takip eder. Yedibelikli köyüne sürgün edilen Gülendam, Rum komşularıyla birlikte ortasında Cümbez ağacının olduğu bir evde oturur. O, aynı zamanda ermiş kişiliğiyle, herkesi bir arada tutan ve güzel masallar anlatan biridir. Bir müddet sonra, Rumlarla Türkler arasında düşmanlıklar belirince evlerin arasına duvarlar çekilir. İhtiyar Eleni ve Nenanne bu duvarlara direnir: “O sene ilk duvar Bastiban ve diğerleriyle bizim aramıza örüldü. Okuldan dönen çocukları etrafında topladı muhtarın oğlu Grimni, biz diğerleriydik” (32). Rumlarla Türklerin ayrıştırıldığına vurgu yapılan bu anılarda romana ad olan “Cümbez” kelimesine de masalımsı bir kutsiyet atfedilir:

“Hatırlar mısın Ayşe Genabamın düğününde gelin alayı bizim sokaktan aşağıya inip Rum mahallesinden de geçmişti. Zeytin dalından tütsüler yakmış, alkış tutmuşlardı. Kaç gelin iki dinin dualarıyla birden kutsanır ki? Genabam ve öncesinde tüm kadınları kutsadık. Cümbez ağacımızın meyvesinden yiyen kadınlar Türkçe, Rumca ninnilerle büyüyecek bebekleri kucakladı. Ada bizdik, cümbezdik, zeytin dalından tütsülüydük” (32, 33).

Ayrışmanın sebebi İngilizlerdir. Eleni, “dedemin babası da duvarsız otururken bizim neden duvara ihtiyacımız var” sorusuna Nenanne “köyün tepesindeki İngiliz üssünü” göstererek cevap verir (34).

Beş kız, Arap kocalarıyla birlikte Gülcemal vapuruna biner. Hatice’nin kocası Hadir, gemiye bindiğinde ceketini çıkartarak gerçek yüzünü gösterir: “Arap kocalarımızdan bir ikisi üzerinde emanet duran ceketlerini çıkardı” (30). Bu ceket çıkartma davranışı, çoğu edebî eserde geçer.

Hatice’nin anılarında “Kudüslü Cezmi Efendi’nin yazıhanesi” de geçer (28). Daha önceki kaynaklarda bu yazıhanenin adı “Kudüslü Azmi Efendi” şeklindedir.

Kudüs’e gelindiğinde Hadir’in karpuzcu olduğu ortaya çıkar (35). Hatice eve geldiğinde üç kumasının olduğunu anlar. “İki kadın saç saça baş başa” kavga ederken altı çocuk onları izler. Türk kızlarının yaşadığı bu karşılaşma anları, olumsuz Arap imajını oluşturmaya yöneliktir. Sahtekâr Arap imajı, Zeynep üzerinden de verilir. Onun da kocası berber çıkmıştır. Zeynep durmadan çocuk

doğururken Hatice, kendini çamur ve ise bulayarak Hadir'in cinsel isteklerine engel olmaya çalışır. Hadir, tekme tokat dövdüğü Hatice'nin direnişi karşısında “bir cenaze getirmişim lanet olası adadan” diyerek pes eder (42).

Hadir aynı zamanda uyuşturucu satıcısıdır. Hatice bunu öğrendiğinde Hadir, onu sabah götürüp akşam getirdiği bir randevu evine satar. Hatice'ye gelen müşteriler, onun anlattığı masallar karşısında “çoğu uçkurunu çözmeden” giderler (44).

Hatice'nin bekâretini böylesi bir ortamda koruması, Cervantes'in La Amante Liberal romanında da görülen bir husustur. Kıbrıs'ın fethi esnasında Türklerin eline esir düşen İspanyol kızı Leonisa, kendisine sahip olmaya çalışan onca erkeğin arasından bakire olarak İspanya'ya döner (Yıldız, 2021: 6). Ancak Hatice, bekâretini yitirmese de kendini kirlenmiş hissederek: “Adaya dönmek fikri ne zaman gönlümden geçse üzerime sinen kokular geliyor aklıma” (44).

Hadir, bazı geceler, evine gelen erkeklere diğer eşlerini satar (53). Bu duruma 13 yıl tahammül eden Hatice, bu süre zarfında mahallenin çeşme başında toplanan kadınlara anlattığı masallarla şöhretini her yana yayar. Mim Dede adlı birisi, onun masal anlatımındaki becerisini duyar ve konağına davet eder. Mim Dede, konağını yoksullara açan, tefecilere aman vermeyen, oldukça varlıklı ve yardımsever ermiş niteliklidir. Hatice, konağa gelen misafirlere masal anlattığı esnada, savaş nedeniyle İngiliz üniforması altında Kıbrıslı Türkler ve Rumlar da Filistin'e gelir. Kimi katırcı kimi de kazmacı olan bu şahıslar, daha önceden İngilizlerin Kıbrıs'ta işlettiği R.A.S.C. madeninde çalışanlardır (62). Bunların arasında Hatice'nin de tanıdıkları vardır. Eleni Nine'nin torunlarından Bastiban, “ben kazmacı oldum, Süleyman katırcı” der (87). Bu İngiliz madenlerinde çalışıp daha sonra savaş için İngiliz üniforması giyen Kıbrıslı askerler konusu ilkin Mustafa Bitirim'in Broşür'ünde, daha sonra da Sebahattin İsmail'in Savaşların Gölgesi'nde romanında geçer.

Hatice, artık yorulmuştur ve hastadır. Bu arada Kumanine'si Hacer'in elinde Nenanne'sine ait bir mendil görür. Bu “mendil” ögesi Bekir Kara'nın *Aşklar – Acılar – Çocuklar ve Torunlar* romanında da mevcuttur. Ayşe Hanım, Dilara'ya; “sandıkta bir de beyaz mendil vardı... Bu mendile iyi bak kızım... bu mendil, dedenden kalan tek hatıram” der (Kara, 2007: 32).

Bütün bu benzerliklerin yanı sıra, özellikle Neriman Cahit'in *Araplara Satılan Kızlarımız* kitabının *Cümbezin Kızı* üzerindeki etkisi açıktır. Romanın 38 – 40. sayfalarında; Türk köylüsünün topraklarını satması, tefecilerin eline düşmesi, kızlarını besleme olarak zengin evlere vermesi, bu evlerde tacize maruz kalmaları gibi konular, Cahit'in kitabının 10., 11., 32. ve 33. sayfalarında da geçer. Benzer konulara Ulvi Keser de *Acı, Gözyaşı, Ezgi Nazife'nin Hayatı* adlı kitabının girişinde temas eder.

Sonuç

Kıbrıs'ta Araplara kız satma meselesi, kolektif bellek çalışmalarına örneklik edecek niteliktedir. Kıbrıs'ta Araplara kız verilmesi, başlangıçta Müslüman evliliği olarak kabul edilir. Bir müddet sonra bunun bir sektör hâline gelmesi aydın kesiminde rahatsızlık yaratır. Bunun nedeni, işin ticarete dönüşerek utanç verici hale gelmesidir. Konuyla ilgili ilk haber, *Söz* gazetesinin 23 Ağustos 1932'de yayımlanır. *Endişeli Fikirler ve Tehlikeli İşler* başlıklı yazıda millî hassasiyetler ön plana çıkar. Artarda gelen yazıları İsmet Konur'un 1938'de basılan *Kıbrıs Türkleri* takip eder. Bu kitap, Kavanin Seçimini etkileyeceği için Ada'ya girişi yasaklanır. 1945'te Mustafa Bitirim, *Biz Kızlarımız ve Araplar- Aman Ne Oluyoruz* başlıklı bir broşür yayımlar. Broşürde, İngiliz üniforması altında İkinci Dünya Savaşı'na katılan Kıbrıslı Türkler ve Rumlar, Filistin'e gönderilen Türk kızlarının acıklı durumlarını haber verir.

Bu ilk kaynaklarda, Araplarla yapılan evlilikler “satmak” şeklinde ifade edildiği için bundan sonra yapılan çalışmalar da mesele aynı şekilde tekrarlanır. 1946'da Siyonistlerin Filistin'i işgal etmesi üzerine Kıbrıs'taki bu evlilikler de biter. Bundan sonra uzun bir sessizliğe gömülen konu, adeta toplumsal hafızanın bir köşesine itilerek görmemezlikten gelinir. Ancak her kolektif bilinç, hatırlama yeteneğine sahiptir. Yaklaşık kırk yıllık bir süreden sonra konu tekrar gündeme gelir. Bu hatırlayışta, Araplarla ilgili olumsuz imajlar da çeşitlenir. İlkin edebî sahada Sebahattin İsmail'in *Savaşların Gölgesinde* adlı romanı yayımlanır. Bunu çeşitli araştırma kitapları takip eder. Bu araştırmaların arasında Neriman Cahit'in *Araplara Satılan Kızlarımız* başlıklı kitabı en çok dikkat

çekendir. Konu, hikâyelerde de işlenmeye başlar. 1988’de Ulus Irkad’ın *Akrep Mizah* dergisinde yayımlanan *Mektup*; 1993’te Özden Selenge Serak’ın *Fincandaki Kraliçe*; 2002’de Neşe Yaşın’ın *Üzgün Kızların Tarihi*; 2005’te Osman Güvenir’in *İlk ve Son Resim* adlı hikâyeleri 2005’te Bekir Kara’nın *Aşklar – Acılar – Çocuklar ve Torunlar* adlı romanı takip eder. Son olarak 2023’te Ülkü Demiray’ın *Cümbezin Kızı* adlı romanı yayımlanır.

Bu edebî eserlerde ve araştırma kitaplarında Araplarla yapılan evlilikler, olumsuz imajın bir ögesi olarak “satmak” şeklinde tanımlanır. Günümüze geldikçe evlilikle ilgili verilen rakamlar üzerinden “satmak” ifadesi daha da kuvvetlendirilir. Araplara satıldığı ifade edilen kız sayısı hiçbir kaynak gösterilmeden internet kaynaklarında dört bin olarak verilirken en son çıkan Ülkü Demiray’ın romanında bu sayı dokuz bine kadar ulaşır.

Gerek edebî eserler gerekse araştırma kaynakları, konuyu irdelerken birbirinin tekrarı durumuna düştükleri görülür. Ülkü Demiray’ın “*susarak kabuk*” bağladığını söylediği yara, kabuğu kaşıyarak farklı mecralara taşıyacak kesimlerin elinde acıtıcı sonuçlara dönüşebilecek niteliktedir. Günümüze gelindiğinde, internet üzerinden de işlenen bu mesele, birbirinin tekrarı olan ifadelerle Arap karşıtı söylemlere dönüşmektedir. Özellikle, bölgede cereyan eden savaşlar ve bu savaşların akabinde gelişen göç dalgaları, toplumda büyük bir hassasiyet oluşturmaktadır. Bu durum, kolektif bilinç araştırmacılarının dikkat çektiği “araçsallaştırma” ilkesine de örnektir. Bellek, seçerken ve tahrif ederken ister istemez güncel çıkarılara da hizmet edecektir. Ayrıca konunun Kıbrıs Türk halkının vicdanında derin yaralar açması ve millî gururu incitmesi, bazı stratejik güncel çıkarıları da tahrik edecek niteliktedir. Dolayısıyla, meselenin arşiv kaynaklarından detaylı bir şekilde taranarak, tüm gerçeğiyle açığa çıkartılmasında yarar vardır.

Sonnotlar

¹ Parantez içindeki rakamlar, ilgili eserin sayfa numaralarıdır.

² Burada atılan sloganın tamamı “*Geç öne doğru yol göster Necati / Bağrımız yanıkır su ver Necati*” şeklinde olup Kıbrıs Türk mücadelesinin öncülerinden olan Mustafa Necati Özkan’la ilgilidir. Bu sloganı, 1931 Kavanin seçimlerinde İngiliz Sömürge Yönetimine ve onunla birlikte hareket eden Evkaf’a karşı Necati Bey taraftarları kullanır. Bkz. (Birinci, 1998, 1-363).

Kaynaklar

- ALTAN, M. H. (2003). *Kıbrıs’ta Rumlaştırma Hareketleri – Ortodoks – Katolik Misyonerliği ve Türk Toplumuna Yönelik Baskılar*. Ankara: Yeni Avrasya Yayınları.
- ATUN, S. (2005). *Kıbrıs Türk Hiciv Şiiri Antolojisi (1834 -2004)*. Lefkoşa: Samtay Yayınları.
- ATUN, S., FEVZİOĞLU, B. (2008). *Kıbrıs Türk Edebiyatında Öykünün 107 Yıllık Kronolojik – Antolojik Tarihsel Süreci*. Lefkoşa: Samtay Yayınları, C. 3.
- BİRİNCİ, M. E. (1998). *M. Necati Özkan 1889 1970*. İstanbul: Necati Özkan Vakfı Yayınları, C.2.
- BİTİRİM, M. (1945). *Biz Kızlarımız ve Araplar- Aman Ne Oluyoruz*. Lefkoşa: Zavallı Basımevi.
- GÖLE, M. (2007). Doğru Olduğunu Hatırlamıyorum. *Cogito*, Bahar 50, 23-30.
- GÜRKAN, M. H. (1986). *Bir Zamanlar Kıbrıs’ta (Tarih Yazıları 1860 – 1945)*. Lefkoşa: CYREP Yayınları.
- GÜVENİR, O. (2005). *İlk ve Son Resim Öyküler 1*. Lefkoşa: Özyay Yayınları.
- HALBWACHS, M. (2007). Kolektif Bellek ve Zaman. *Cogito*, Bahar 50, 55-76.
- İSMAİL, S. (1986). *Savaşların Gölgesinde*. Lefkoşa: Lefkoşa Belediyesi Yayınları.
- KARA, B. (2005). *Aşklar – Acılar – Çocuklar ve Torunlar*. Lefkoşa: Özyay Yayınları.
- KESER, U. (2017). *Acı, Gözyaşı, Ezgi Nazife’nin Hayatı*. Lefkoşa: Okman Printing.
- KONUR, İ. (1938). *Kıbrıs Türkleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- MÜEZZİN, C. O. (2009). *İngiliz Döneminde Araplara Verilen Kızlar*. Dörtrenk.

- SCHUDSON, M. (2007). Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri. *Cogito*, Bahar 50. sayı, 179-199.
- SELENCE, S. Ö. (1993). *Fincandaki Kraliçe*. İstanbul: Galeri Kültür Yayınları.
- YAŞIN, N. (2002). *Üzgün Kızların Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- YAŞIN, N. (2013). *Şiirle Hatırlamak Kıbrıs Türk Şiirinde Paradigma Değişimi*. Lefkoşa: Söylem Matbaası.
- YAŞIN, Ö. (1997). *Nevzat ve Ben*. İstanbul: Yeşil Ada Yayınları, C. 1.
- YILDIZ, O. (2021). Duyum Edebiyatı Bağlamında *La Amante Liberal / The Liberal Lover'de Kıbrıs. Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, Temmuz, 5-38.

İnternet Kaynakları

- URL-1: AN, A. Kıbrıs'ta Tarih Çalışmaları. <https://can-kibrisim.blogspot.com/2012/12/kibrista-tarih-calismalari.html> (Erişim: 28.08.2024)
- URL-2: TOLGAY, A. Bir Dönemin Gerçek Romanı. Kıbrıs Gazetesi. <https://kibrisgazetesi.com/yazar/ahmettolgay/konu/bir-dnemin-gerek-roman/> (Erişim: 21.08.2024).
- URL-3: ÇAYDAŞ, M. Araplara Satılan Kıbrıslı Türk Kızları (1920 – 1950). Research Gate, Mayıs 2022. https://www.researchgate.net/publication/371735568_Araplara_Satilan_Kibrisli_Turk_Kizlari_1920-1950_Turkish_Cypriot_Girls_Sold_to_Arabes_1920-1950 (Erişim: 30.08.2025)